

Некультурна (скорочено)

Ольга Кобилянська

Ольга Кобилянська

Некультурна

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Її хата стояла під горою, яка називалася Магура. Уся гора обросла смереками. Навпроти неї стояла ще одна гора – Рунг, і розділені вони були вузькою долиною, якою тік потік. Здавалося, що Рунг і Магура розділені навіки. В долині, що їх розлучила, лежало гостре каміння, а потік обприскував їх холодними своїми перлами, мов пригадував, що буде їх вічно ділити. З північної сторони Рунг був оброслий лісом. Зі сторони західної, де стояв коло Магури, був стрімкий, як і вона, зарослий густими смереками...

У долині цигани добували каміння. Вони стукали, але поважний шум старого лісу перекривав стукіт.

* * *

Гуцулка Параска збирала у лісі дрова. Знала тут різні сховки і могла би сховатися, коли би за нею слідив хто, але ще ніхто не слідив. Назбиравши дров, сідала на який-небудь камінь, набивала люльку і курила, спочиваючи. Почуття самоти не знала. Округ неї, правда, тихо але та тишина не така, як в її хаті; тут мов жива. Перед нею біжить потік; деś над її головою високо на смереці шолопається блискавкою вивірка, з лісу проноситься від часу до часу якийсь уриваний звук яструба, в повітрі уганяються мухи, мотилі. Між Рунгом і Магурою вона дома. Тут може побалакати з циганами, які товчуть каміння. Старий циган, циганка і хлопець розжилися тут, мов дома. Заходячи в ліс або вертаючи з нього з дровами, Параска мусила іти попри них. Сідала коло них, а що запалювала тут звичайно свою люльку, поділившись не раз своїм тютюном із ними, то розмова ішла їм дуже легко. Цигани знали найменшу подробицю з її життя, а вона з їх. Вони щороку літом товкли тут каміння, майже лиш з того удержувалися, а вона щороку кожною порою ходила поміж Рунга і Магуру.

Параска жартувала, що шукає в лісі золото. Циганка – жінка страшна, як чарівниця, з розпатланим волоссям, огняними очима, а на грудях розчіпленою сорочкою, жаліла Параску, яка кожного дня горбилася від того "золота". Циган радив прийняти в хату чоловіка, не жити самій, то їй легше буде.

Параска мала сорок і кілька років і була вдовицею. З лиця чорнява, ще майже гарна, була сама тонка, майже ніжно збудована, жива, спритна: здавалася далеко молодшою, а по її дрібних руках ніхто не сказав би, що має чоловічу силу. Параска

часто розповідала, як підносила корець (стара міра сипких тіл, що дорівнює 100 кг) кукурудзи і вантажила на коня, або збирала в лісі дрова і навалювала на себе так, що з-під них лиш ноги було видно, і бігла додому. А які стоги сіна сама складала у покійного пана Куби. Бувало коло других стогів по дві людини, а вона коло свого сама. Пан Куба лиш зайде збоку, стане та й дивиться. А згодом приступить і подасть тютюн: "Закури собі, Параско, ти в мене найліпша робітниця!"

Її хата – звичайна хата селянська з призьбою, коло вікон оббілена. Коло хати город, а в городі всячина. Вона сама, дітей ніколи не мала. В неділю по обіді лягає під грушку. Коло неї пес, кіт, двоє-троє курят, і так лежить і курить або спить. Товариства не шукає; говорити ні з сим ні з тим не любить; до сусідів лиш дуже рідко заходить. Їй ніколи не сумно. Навіть взимі, коли сама по тижневі сидить і людини не бачить. Сидить, пряде, курить, говорить до кота, до собачки, до своїх пещених курей, сміється до них, ворожить в карти, в кукурудзи, і їй не сумно і не страшно. В неї є і сестра. Старша від неї, Текля, гарна, як вона, так само бездітна вдовиця, як вона, але вона її не любить. Вони і не мешкають разом. Від часу, як Текля старалася відбити від неї Малининого сина, вона втратила для неї серце.

Одного разу в Параски сховалася одна пані від дощу. Побачивши, що вона пряде гарно, і дізнавшись, що вона перебирає і для других прясти, приносила їй вже відтак роботу і заплату сама додому. Від часу до часу дарувала їй тютюну, завваживши, що се приводило її в дуже балакливий настрій. Гуцулка прив'язалася до неї, мов дитина, а коли її одного разу не було довший час дома і вона побачила її відтак несподівано на дорозі, з превеликої утіхи поцілувала її, на велике здивування пані, в самі уста!

Другого дня пані вступила до неї. Застала її, як шила. Слухала її балаканки, а відтак спитала, чому вона ніколи не вбрана у вишиту сорочку. Виявилось, що в Параски ніколи не було вишиваних сорочок. Вона любила білі і чисті.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Гуцулка розговорила з пані. Параска розповідала, що любить чоловічу роботу: може граблі зробити, дров нарубати, піти з кіньми до коваля, коновку збити. З хлопцями жартувала, а наостанку вийшла за старого, за вдівця. Він мав 40 років, а вона – 19.

Пані попросила розказати детальніше. Тоді Параска розповіла, що від 9 років жила у своєї нанашки. Наймалася в своїм селі і на службу, а що роботи не боялася ніколи, було їй всюди добре. В 15 років поховала родичів. Її батько був великий майстер – будував церкви, а цілий її рід славний.

Одного разу нанашка сказала їй з неділі на понеділок покласти всі речі, що носить в неділю, під подушку, і що той, що богом суджений, прийде в сні. Вона так зробила. І наснилося їй, що іде на гору, несе в бесагах сіно. А ліс сухий, висохлий. Перед нею взялася звідкись брама. З неї виходить чоловік, ні старий ні молодий, і несе місяць в руках. Став перед нею і поклав їй руки на голову та й каже: "Дитино моя! яку

гадку маєш, таку май. Будеш іти сім миль і сім годин – найдеш свого судженого!" Та й щез!

Минув собі час. Параска не сиділа. Робила і служила, гарувала, бо була сила. Лиш на однім місці не могла довго бути. Все її кудись тягне; все десь би ішла; до Буковини заманило іти, на роботу, до сіна. Літом просила сестру Теклю іти туди, але вона не хотіла. Насилу намовила сестру та й пішла з другими гуцулами на покоси до Вижниці, до Іспаса. Туди приїхав Гаврісан з тутейших гір, з Брязої, заможний волох, газда, що надзирав над граждами і полонинами пана Куби. Параска пішла з ним до роботи до панського сіна, до Буковини, до Брязої.

Робила Параска коло сіна далеко в горах, косила, громадила, складала стоги, що Гаврісан рот роззявлював. Пан Куба, коли приїжджав, любив дивитися на Параску. Коло нікого не стояв він так довго, як коло неї, потім давав тютюн. Добре було їй в Гаврісана.

А її кулак усі добре знали. Жоден парубок, жоден чоловік не міг його відкрити, таку мала силу. Один молодий чабан, волох, файний, потужний гаргат, напосівся був отворити в неї кулак – за перстінь. "Отвориш ти його в мене тогди, як курка запіє", – сказала йому Параска. А одного разу, коли вона носила сіль до чабанії, той молодий кабанисько кинувся бігти до неї. Параска помахала на нього кулаком та й в ноги. Він наздогнав її і кинувся, як бішений, роздер їй на грудях сорочку і валить до землі. Параска не давалася, а потім вкусила зубами його руку, він аж заскавулів! Потім вдарила його в лице. Він стояв блідий як смерть, без капелюха, що злетів йому з голови, і мовчав. Тогди він підняв капелюх з землі і вернув назад на гору. Вона вже далеко була, далеко вже на хребті другої гори, як він заграв в трембіту. Сумно грав він тоді. А відтак пізніше розказував Гаврісанові, що плакав...

* * *

У Гаврісана Параска працювала біля коней і волів. Недовго по тім, як боролася з чабаном, післав пан Куба з міста по Параску, щоб у нього вдома служила. Пан хотів відати її за наймита-газду Юрія. Параска не пішла. Він знов прислав, а вона знову відмовилась. Так собі жила. Аж раз приснився їй сон. Сидить десь ніби під якоюсь хатою і пряде білу куделю. Нараз приходить якась жидівка і сипле їй в полу повно булок. Се снилося їй. А тої самої ночі з п'ятниці на суботу снилося Юрію у пана Куби в місті, що Параска прийшла до нього і дала йому одну булку, а одну затримала собі.

І Юрій вибрався йти до неї. Взяв з собою одного товариша, що вже був перед цим у Гаврісана та знав Параску. Коли вони прийшли, Параска саме була на горі в колибі. Юрій лишився у селі, а товариш пішов кликати Параску: "По тебе Юрій прийшов. Махай, чарівнице!" Параска збігла в долину, ще й дорогою загубила свою люльку, що її сам пан Куба дарував. Прийшла в хату, а Юрій сидить, де лавки зв'язуються. А як парубок хоче конче дівку взяти, то дивиться, аби як увійде в хату, усів якнайборше, де лавки спуюються; тогди йому її вже ніхто не відіб'є. Юрій просив іти з ним, і Параска пішла. Гаврісан і Гаврісаниха просили її не йти. Радили краще вже йти за Ілію (того чабана).

Парасці не було страшно йти з Юрієм. Вона навіть надіялася, що там пан Куба дасть їй нову люльку і тютюну. Як минали ту гору, де паслися вівці пана Куби та й Гаврісана, грав чабанисько в трембіту. Грав таку тугу, що – ей боже! Стояв сам-один і плакав у трембіту... "Що се?" – питає Юрій та й дивиться боком. "Се чабан за Параскою! – каже його товариш. – Злюбив її".

Юрій і товариш говорили по-волоськи, аби вона не розуміла, а Параска розуміла все – привчилася з чабаном, лиш не вміла говорити. Вона зрозуміла з їхньої розмови, що вони бояться, аби не втекла. А Параска лиш подумала: "Не схочу лишитися, найду собі прятток!" І запам'ятала собі добре, куди її вели...

Ввечері прийшли до хати. Юрій сказав, що не поведе Параску до пана Куби: "Я знаю, що він того хотів, але я не хочу. Найде собі другу наймичку, не журися!" Параска лиш згадала люльку... був би дав! Юрій дав їй яєць, масла і молока і звелів готувати їсти. "Не діждеш ти сього, аби я тобі їсти варила!" – подумала Параска, а відтак встала й зварила. При вечері було їх лиш двоє. Встидно їй стало. Їла, а на нього так якби й не дивилася. При вечері сказав він, що бог вигадав пару! Параска мовчала. Відтак полягали спати. Він казав, що трудний, а вона – ну, щоправда, тяжка та й довга була ся ніч для неї! Снилася Гаврісаниха, що сварила заєдно: "На яке ти ідеш?" А відтак чабан снівся, що стояв самий на горі під лісом між вівцями білими і чорними і плакав в трембіту... а по тому, що намагався отворити кулак та й давив до землі...

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Рано прийшов Юріїв брат, і родина, і кумпани. Його брат сказав: "Добре ти зробив, Юрій, що привів оцю дівчину!" Всі інші обступили її і намовляли іти за нього. Вона лиш сказала: "Без церкви не буду з ним жити", Юрій відразу за шапку та й до панотця пішов. Він пішов, а Параска ще думала, чи втікати.

Справили весілля. На весілля Параска прилагодила все файно: м'яса, цілого барана, голубців, відро горілки, все, що треба, а сама пішла до шлюбу. Прийшли з шлюбу, а горшки порожні! Кумпанія все з'їла! Тота, що дома лишилася. А Параска закотила рукави і справила другий обід, і аж отогди було все добре.

І прожила з Юрієм 17 років. Добрий був чоловік: не бив її ніколи. Лиш останні три роки пив і роботу ненавидів. Відтак помер. Оцю хатчину, що її тепер має, вони обоє запрацювали.

Пані спитала Параску, чи не важко самій жити. Гуцулка відповіла, що важко лиш з дровами, тяжко їх носити. Вона мала звихнену ногу і ходячи куляла.

Параска розповіла, що нога слаба через Малининого сина і її сестру. Жила вона з тим "Малининим сином", а сестра Текля хотіла молодого гарного волоха до себе притягнути і споганювала її різними видумками. Старалася приподобитися йому, затаючи його раз у раз до корчми, купувала горілки, давала грошей, забидала крадьком його білля прати, ба навіть деколи і додому ночувати не пускала...

Дійшло до того, що змовилися одного разу збавити Параску життя, щоб засісти

опісля в її хаті та розгаздуватися! Він був бідний зарібник, а вона також не мала хати. Він, старої Малини син, котра, щоправда, добра була жінка і дарувала їй карти, з котрих ворожить і до сьогодні – змовився одного разу з Теклею вислати її, Параску, на другий світ. Післав її до "moara dracului" (чортівського млина) коло пасовиська Шандру, щоб довідалася, в котрих днях мелють там дурно. Там мав дуже добрий млин бути, що молів в деяких днях для бідних дурно. Дорога туди мала бути лиха, і тому молів мельник вже і дурно, щоб люди в його млин приходили.

І пішла Параска. Йшла левадами, пасовиськами, дорогою між горами. Ішла довго, нігде ані хатини, нігде людського знаку. З гір, між котрими ішла сама-самісінька, не здибавши і одної душі людської, вийшла в ліс. Він був старий, густий, як сито, а темний... І нема ні дороги, ні стежки, що вела би крізь той ліс, лише потік. Тим потоком мала вона зайти аж до млина. Йшла водою. У воді каміння велике, гостре, годі йти; вода рвуча, розпінена, а зимна! А Параска була боса. Переходила велике дерево, що лежало, і воно трісло під ногами. Так ішла вона довго. Вийшла з лісу і входить між дві височезні кам'яні стіни, що мов ждуть на яку людську душу, аби її таки зараз здушити. Так близько себе стоять. Що се за нещастя? Чи вона заблудила? Що за нечисте провадить її?

Коли скінчилася скалиста стіна, Параска вийшла й остовпіла. Що перед нею? Перед нею знов ліс. Той самий ліс, що його минула, темний, широкий, розрослий навіки. А з лісу вже десь недалеко... перед нею вганяються вгору... дві височенні скали... Сонце уже заходило. Нарешті Параска зрозуміла, що то за "чортівський млин". Чоловік вислав її сюди, щоби заблудила, голову зломила, щоб її дикий звір пірвав або щоб її сам нечистий вхопив... В Парасці розгулялася злість і розперла душу, і вона майже не пам'ятала себе. Де він, щоб його убила. І як стояла коло старої об'ємистої смереки, так і вдарила своєю головою до неї. Най вона згине, най зараз згине, коли вже на таке зійшло!.. Відтак оглянулась. І не знала, чи їй в очах світ потемнів, чи се вже ніч спадала.

Ніч спадала. І прокляла вона його тут. І в добру годину прокляла вона його. Потім Параска вирішила вертати назад. Як має перед собою ще дні і години, перебуде все. Досі мала вона завсігди щастя. Може, не покине її і тепер!

Знову йшла водою. Ноги об гострий камінь обтовкла. Якби вднину, то, може би, і побачила, як її кров закрасила воду. Відтак знов падала по пояс в спорохнявілі дерева. Роздерла собі руку, дотепер є знак, а як видобулася з одного, то по її руці проховзнулося блискавкою щось вогке, холодне. Коли виходила з лісу і обглянулася вперше в його глибіню, заскоботало її щось так міцно, що вона зареготалася вголос, аж рикнула. Їй хотіло щось розум відібрати – тото, що сиділо їй на плечах і скоботало і що вона через цілий ліс несла...

Ну, але відтак як стала вона бігти! Бігла, бігла, цілу дорогу бігла, що тяглася вже межі горами, аж доки не прибігла між пасовиська і левади. Тут стояли десь-не-десь колиби, коло котрих товар, збитий в громадку, ночував, і аж тут їй полегшало. Тут світив місяць ясно, як уднину, і вона увиділа світ.

З її ніг щезла десь сила, мов лишилася десь, і вона ледве могла воліктися. Заночувати не хотіла нігде. Як же їй відтак зранку вертати дорогою, і попри хати знайомих газдинь? Що розказувати за обкривавлені ноги, за пошматовану, замочену одержу, і що вона, мов дівча, без хустки вертає? А її гарна червона хустка, де вона! Може, в чортівських руках! І воліклася вона поволі, поволі, мов сліпа, або збита, або сама стариня, і доволіклася до своєї хати.

Пришкутильгавши до воріт, заздріла у вікні світло. Він був дома. Приступила до вікон, заглянула, видить: на її постелі розкинулася Текля. Параска пішла до шопи, що притикала до хати, і там уснула... Коли пробудилася зранку і встала, ні її, ні його не було. І спала вона ще цілу днину і цілу ніч, а коли на другий ранок встала, була здорова.

Як він прийшов, вона саме давала курям їсти. Кинув на неї очима і сплюнув. А потім спитав: "А що, була в "moara dracului"? Коли будуть молоти?". "Змололи би тебе гріхи твої!" – сказала Параска і не говорила з ним 5 днів. Їсти не варила, світла, коли приходив увечір, не світила, а коли в неділю казав, що не має чистого шмаття, вона лише казала: "Мене нема!"

П'ятого дня іде вона в місто. Він наздогнав її, вхопив за ногу і потягнув додому. Тут гепнув нею на призьбу – гинь! Як пробудилася вона і хотіла встати, видить: встати не може. Нога спухла, болить. І прокляла вона його другий раз.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

За тиждень він вернув, плакав. Цілу ніч переплакав. І на другу днину плакав. Ходив, збирав своє шмаття, наколов їй дров – а все плаче. Скінчилася днина. Ввечір сказав, що йде на роботу до Дорної-Ватри до трачки. Як пішов, так не вернув і до сьогоднішньої днини. Він обікрив одного жида, таки того, де заходили з Теклею пити, та й утік до Молдави. Утікаючи, зломив руку і протратив усі гроші. Стара Малина, його мама, плакала та й казала, що він каліка навіки і ходить по жебрах!

Пані спитала Параску, чи не помирилася з Теклею. Гуцулка розповіла, що згодом прийняла сестру до себе в хату. Сестра, хоч як, чи лиха, чи добра, а все сестра. Потім сестра взяла собі сліпу дитину, трирічну дівчинку, і вибралася. З тої пори Параска жила сама. Раз ще була прийняла до себе одного майстра, волоха. Ні молодий ні старий – вдівець. Спочатку все робив, а потім став приходити п'яний. Тож Параска вифурнула його з хати! Щось з тиждень приходив ще ввечір, добувався до хати, ковтав до дверей, але вона не відчиняла. Забрався. І здибує він її інколи, і каже: "Лелічко, дуже мене за вами серце болить!" А вона відказує: "Вас, бадіко, за мною серце болить, а мене за вами серце не болить!"

Тепер вона живе сама. Працює, має що їсти. А один мошняг (старий дід) казав їй, що при ній дуже велике щастя. Ще як Юрій жив. Одної днини збирали вони вишні. Прийшов мошняг, просить що-небудь. Параска винесла йому миску муки. За те він їй вичитав з грубої книжки, яка в неї доля. Вичитав все, як було і що мало ще бути. Що

вона не звідси, і за Юрія, і за слабість, з чого, і все, все... "В тебе таке щастя, що не покине тебе ніколи. В душу поклав тобі бог твоє щастя, щоб не могло тебе ніколи покинути; і так стоїть тобі до смерті: щастя, веселість, радість. Смутку нема. Вікуй здорова!" – сказав мошняг.

Параска сказала пані, що коли їй ще трапиться який добрий чоловік, то прийме в хату. А сестри не хоче.

І досі Параска ще сама. Газдує, вештається по своїй хаті і своїм городі, і гуртом тягнуться за нею її собачка, кури, кіт і дві білі плекані безрога, котрі назвала іменами Іван і Параска. Тварин називає своїми дітьми. Часом ходить на роботу до деяких газдів до сіна. Ся робота наймиліша їй над усе. В неділю прибирається кокетливо і йде до церкви, а по обіді – або відвідає її хто, а як ні, розпирається вигідно на призьбі і пакає люльку... Сусіди кличуть її йти в місто, але не йде.

Одного дня зранку видряпалася вона лісом на самий верх Магури, збираючи малини. Коли мала вже повну коновку, звернулася в сторону полудневу, де було легше сходити. Сіла тут спочивати. Була задоволена: за малини дістане найменше шість шісток – зможе собі що справити.

Параска роздумувала, пригадувала, а коли викурила, згадала поворот додому. Завтра неділя... хоче іти на Рунг, збирати гриби. Насушить собі на зиму з кілька вінків – добре буде; але і дома є робота. Та й з циганами мусить видітися. Старий циган жебрав визичити йому дві шістки, обіцяв за те принести раз дров з лісу, бодай не збрехав!

Однак вона ще втомлена і їй не хочеться рушати з місця. Побачила далеко перед собою на одній леваді колибу і товар. Чи в колибі є хто? Чи порожня? Крикнула з цілої сили дзвінким ясным голосом: "Гей-гей!" З колиби вийшов якийсь чоловік і обглянувся, чи побачив її? Не знала. Зате добилося до неї довге сумовите "гей, гей!", пригадуюче їй щось з давніх літ, як ще була у Гаврісана...

Потім гуцулка кинулася в траву. Таки проспиться: встала так досвіта, а тепер іде до полудня. Коновку з малинами поставила недалеко від себе і, підсунувши кулак під голову, прижмурила очі.

Добре лежить тут! Бог знає, чому так добре! Перед її замкненими очима міняються різні барви. Пересуваються уривані, неясні думки; відтак стає одна думка виразно: "Хіба візьму його!". Хоче повернути того майстра, що його викинула з хати. Прилазить раз у раз до старої Малини і товче їй голову, щоб намовляла її, Параску, прийняти його знов у хату! Не може без неї жити, – каже. І стара Малина оповіла їй все те і намовляла прийняти його назад. Але вона про те і чути не хоче. Що їй без нього за біда? Хіба що за дрова тяжко... А він все лізе! Якось, коли вона була в місті, він прийшов і нарубав дров! Недавно підкинув свій кожух і пару чобіт... Що їй робити? Не викине, бо ще хтось вкраде!.. Добре би було, якби не пив, бо, щоправда, добрий чоловік! Руки не поклав на ню ніколи; та й до роботи вдатний.

Вона таки прийме його, поспробує ще раз з ним жити. А заведе знов нелад в хаті, вона дасть собі раду. В неї кулаки ще здорові, ще звалить п'яного до землі.

Парасці сниться, що йде з Юрієм і його товаришем, і минають гору, де пасуться

стада пана Куби і Гаврісана. Там чабанисько. Стоїть в леваді під лісом, з патлатим чорним волоссям своїм, сам-один між білими і чорними вівцями і плаче в трембіту! Гей, як тяжко плаче він!

А їй в серці так, якби йшла на смерть, так тяжко їй чомусь! Відтак утихла трембіта; згубивсь десь її голос... і паде округ неї на все чорна темінь. Їй стало лячно, і вона хапає Юрійового товариша за плечі... "Бадіко, рятуйте!" А він каже: "Тепер відступило твоє щастя від тебе; тепер ти вже без нього будеш проживати на світі!"

Вона з остраху зойкнула та й прокинулася... Поганий сон, але і брехливий! Її щастя не може ніколи її покинути. Мошняг казав. Старий такий, як він, не буде брехати!

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу